

лення української адвокатури був особливо складним, робилися різні спроби пошуків кращих форм і способів її організації, а з огляду на сучасний стан законодавства про адвокатуру, вони продовжуються й досі.

Література

1. Іванцова А.В. Розвиток організаційних форм діяльності адвокатури України / А.В. Іванцова // Вісник академії адвокатури України. - 2009 р. - № 1 (14). - С. 186-189
2. Святоцький О.Д. Адвокатура: історія і сучасність / О.Д. Святоцький, В.В. Медведчук. - К.: Ін Юре, 1997. - 456 с.
3. Стецовский Ю.И. Советская адвокатура. / Ю.И. Стецовский. - М.: Высш. школа, 1989. - 304 с.
4. Виленский Б.В. Судебная реформа и контрреформа в России / Б.В. Виленский. - Саратов. - 1969. - 400 с.
5. Винавер М. Очерки об адвокатуре. / М. Винавер [Репринтное издание]. - М.: Юркомпани, 2010. - 71 с.
6. Литовский статут 1529 года. // Хрестоматия по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период. Под редакцией Ю.П. Титова, О.И. Чистякова. - М.: Издательство Московского университета, 1994 г. - 321 с.
7. Гаврилов С.Н. Адвокатура в Российской Федерации: Учебное пособие. - М.: Юриспруденция, 2000 г. - 288 с.
8. Ануфриев Д.В. Российская адвокатура: от страпчества к неотъемлемому институту демократического государства. / Д.В. Ануфриев: Интернет-проект "Адвокатура в России". - [Электронный ресурс]: <http://www.advokatrus.ru> 12.11.2003 г.
9. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України. - К.: Ін Юре. - 1997. - 224 с.
10. История русской адвокатуры / Под ред. И.В. Гес-

сена, М.Н. Гернета: в 3 т., [Т. 2] – Репринтное издание 1914-1916 гг. – СПб.: Альфарет, 2011. - 458 с.

11. Васильковский Е.В. Организация адвокатуры. - С-Пб., 1893. - 264 с. - [Электронный ресурс]: http://narod.ru/disk/20035210000/vaskovsky_advok.rar.html
12. Історія адвокатури України. Ч. 1 / Т.В. Варфоломеева, О.Д. Святоцький, В.С. Кульчицький та ін.; За ред. В.В. Медведчука; Спілка адвокатів України; Акад. адвокатури України. - 2-е вид., перероб. і доп. - К.: СДМ - Студіо, 2002. - 286 с.
13. Хаски Ю. Российские адвокаты и советское государство: Происхождение и развитие советской адвокатуры, 1917 - 1939 / Ю. Хаски; Отв. ред. А.М. Ларин, М.М. Славин; Пер. с англ. Т. Морщаковой; Российская академия наук. Институт государства и права. - М., 1993. - 183 с.
14. Сухарев А.Я. Пятьдесят лет советской адвокатуры // Роль и задачи советской адвокатуры. - М.: Юрид. лит., 1972. - С. 3-39.
15. Положение об адвокатуре УССР // Друга сесія Верховної Ради УРСР 10 скликання. - К., 1981. - С. 140-142.
16. Реформування інституту адвокатури як одна з умов виконання зобов'язань перед Радою Європи: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 17.07.2013. - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0014323-13>

Меєрович Н.А.

прокуратура Ленінського району

м. Севастополя

Надійшла до редакції: 03.06.2013

УДК 34(091):347.626.2

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Середницька І. А.

Даниленко С. К.

З моменту вступу в шлюб і протягом усього подружнього життя союз чоловіка й дружини супроводжується майновими відносинами як самого подружжя, так і їх родичів (батьків). Це зумовило необхідність нормативної регламентації майнових відносин кожної окремої сім'ї. Саме з метою захисту прав і свобод обох учасників шлюбних відносин уже декілька тисячоліть у світі існує інститут шлюбного договору.

На Русі шлюбний договір спочатку укладався в усній формі, а з XVII століття - у письмовій, яка згодом набула обов'язкового характеру. З'явилися "шлюбні листи" та "відновні листи", в яких фіксувались умови шлюбного договору. У стародавній Росії також існували шлюбні договори, які, як правило, укладалися між сільським подружжям, а коли в шлюб вступали особи Імператорського дому, шлюбні договори мали обов'язковий характер (статті 189, 190 Основного державного закону, 1906 рік) [1, 303-304]. Це легко пояснити, адже на Русі головними посагом і вином, а отже, і головним об'єктом шлюбного договору була земля, яку могли мати у власності лише селяни й особи Імператорського дому. Існувало безліч назв шлюбних договорів: відписи, ділові розписи, договірні листи, домашні записи, зговірні заповітні листи, зговірні листи, описи, підписки, розписи про прийняття посагу, розписки, рядні записи, умови тощо [2, 486, 491].

За давньою українською традицією, при вступі в шлюб завжди відбувалось об'єднання майна двох сімей: посагу нареченої та віна чи "привінка" нареченого (назва

походить від слова "винен" - внесок, що повинен зробити наречений, аналогічно посагу нареченої). Як правило, майнові аспекти майбутнього подружжя обговорювалися їхніми батьками ще під час сватання (заручин, "змови"). П. Дашкевич зазначав: "Під час сватання дошлюбний договір розробляється у всіх деталях: визначається, чи піде наречений "у прийми", чи наречену візьме до себе, домовляються про посаг, обмінюються подарунками й призначають день весілля" [3, 220-221]. В Україні сватання іноді називали "брання рушників" чи просто "рушники". Історія свідчить, що наречена заздальгедь сама пряла й вишивала рушники, які вручала сватам на знак згоди на шлюб. Саме момент вручення рушників вважався тим часом, з якого набував чинності дошлюбний договір [4, 171]. Наступним етапом сватання були "оглядини" родичами нареченої господарства нареченого [5, 177]. Порядок оформлення договору в українців, які проживали в різних регіонах, мав свої особливості, які, як правило, стосувалися приватних питань [6, 52-53]. Основним предметом договору була земля, про що існують відповідні історичні відомості: "Земля як посаг була тим стрижнем, навколо якого будувалась вся система шлюбного договору та шлюбних звичаїв" [7, 143-144].

У період Литовсько-Російського князівства "голове місце в шлюбах належало не церковному вінчанню, а договорам при вступі "у стан малжонський" - "інтерцизам", якими встановлювався посаг нареченої та "віно", що повинен був дати їй чоловік - "малжонек"... Оце все

© І.А. Середницька, С.К. Даниленко, 2013

- інтерциза, розмір посагу й віна - мало бути записане до книг городських” [8, 412].

Кетубехс (Ketubahs) - перший з відомих науці договорів, що містить положення про умови поділу майна подружжя на випадок розлучення. Стародавні євреї вважали необхідною умовою укладення шлюбу підписання шлюбного договору (“*kethuba*” з *євр.* - письмо, дало назву документу).

Поява шлюбного договору в законодавстві іноземних країн була зумовлена характером буржуазного суспільства, різні прошарки якого мали потребу у вирішенні своїх майнових проблем. В Англії до 1882 року майно чоловіків за “загальним правом” (“*commonlaw*”) вважалось таким, що належить чоловіку. Заміжня жінка була практично позбавлена майнової самостійності, вона не могла мати у власності майно й тим більше розпоряджатися їм на власний розсуд. Все майно, яким вона володіла до шлюбу, переходило у власність чоловіка. Подружнього майна як такого не було. Вже в XVII столітті, з розвитком капіталізму в Англії, норми “загального права” почали суперечити інтересам майнових класів. З метою стійкості цивільного обороту й охорони майнових прав кровних родичів заміжньої жінки, а також для збереження родинного майна, з’явилась необхідність створення інституту роздільної власності подружжя. З цієї метою “суди справедливості” (“*equity*”) стали визнавати дійсними шлюбні контракти, за якими частина майна дружини залишалася поза владою чоловіка. Усі права, створені “судами справедливості”, поширювалися лише на власність, що не належала до звичайного майна родини, а була певною формою капіталу. Тому в Англії до кінця XIX століття фактично існувало два режими подружнього майна: “*commonlaw*” - для більшості населення, і “*equity*” - для верхівки майнових класів [9, 34-35]. У 1882 році Парламентом був прийнятий Закон про власність заміжніх жінок. У законі передбачалося, що у майбутньому, при вступі жінки у шлюб, на всю власність, що належала їй до цього моменту, а також на власність, яку вона отримала у спадщину, поширюється режим, що впливає з умов шлюбного контракту про роздільність майна. Іншими словами, встановлювався режим спільної власності з визначенням часток кожного з подружжя. Заміжній жінці було надано право укладати договори стосовно цієї власності, право заповідати її.

В Європі, як правило, шлюбні договори укладалися в день заручин, іноді раніше - при сватанні (українські традиції й законодавство не виокремлювали процедуру заручин, зазвичай зарученими наречені вважались одразу після сватання). У стародавній Іспанії лише затвердження шлюбного контракту (або майнової угоди) давало дозвіл на шлюб [10, 17, 49]. Форма шлюбного договору була письмова, але в різних народів існували свої особливості: у португальців - проста письмова форма у вигляді листа; у німців - також письмова, але засвідчена підписами батьків наречених; у австрійців і французів було необхідне засвідчення в нотаріуса; у угорців засвідчення нотаріусом угоди здійснювалося лише в присутності свідків; у Нідерландах шлюбний договір скріплювався печатками обох сімей [10, 1, 17, 48, 49, 51, 57, 77, 170-189, 220-224].

У мусульман процедура засвідчення шлюбного договору завдавала неабияких збитків нареченому, оскільки сам договір мав ознаки односторонньої угоди, в якій зазначався перелік і кількість майна, яке наречений

передавав нареченій як весільний дарунок, до того ж процедура засвідчення такого договору передбачала пишну церемонію, яку також мав профінансувати наречений і, насамкінець, він повинен був сплатити солідний гонорар і зробити подарунок муллi, який виконував функції нотаріуса [11, 55, 625-626].

Під час кодифікації цивільного законодавства, що відбулася в багатьох європейських країнах у XVIII-XIX ст., законодавець не обійшов увагою й інститут шлюбного договору. Окремі розділи, що стосувалися питань укладання шлюбного договору, містилися в Кодексах Наполеона (Французький цивільний кодекс 1804 року) - титул 5 “Про шлюбний договір і про взаємні права подружжя”, Саксонське цивільне уложення - відділення 6 “Шлюбні договори”, Загальне уложення Австрійської імперії 1811 р. - гл. 28 “Про шлюбні договори” [12, 84].

Сімейне законодавство України початку XX сторіччя увібрало в себе великий, накопичений сторіччями досвід державно-правового регулювання сімейних відносин, але післяжовтневий період став новим етапом розвитку відносин власності в Україні. Ідеологія невизнання приватної власності діставала свого відображення й у сфері сімейних відносин. У перші роки після революції ще існували слабкі спроби пристосування багатовікової традиції укладання шлюбного договору до нових умов життя. Однією з таких спроб можна вважати обговорення можливості укладання так званих господарсько-шлюбних договорів [13]. Однак необхідність в існуванні таких договорів убачали лише селяни.

Радянська держава мала низку причин, які унеможлилювали закріплення інституту шлюбного договору в законодавстві. Серед них були: відсутність практики укладання таких договорів, відсутність необхідності укладання шлюбних договорів взагалі, оскільки держава врегулювала всі майнові відносини подружжя нормативним шляхом. Більше того, держава націоналізувала всі цінні речі й майно, які раніше складали основу шлюбних договорів. Законодавець намагався якнайповніше визначити взаємовідносини членів сім’ї, майже не залишаючи їм свободи у виборі правової поведінки в сім’ї. Особливо чітко це відображалося в майновій сфері - усе подружнє майно, незважаючи на обставини його здобуття та інші чинники, визнавалося спільною сумісною власністю й поділялося навпіл. Однак слід зазначити, що ділити в той час було майже нічого: за радянським законодавством, громадяни не мали у власності нерухомість, землю, заводи, фабрики тощо.

Одним з перших післяреволюційних нормативно-правових актів України у сфері сімейного права став Сімейно-шлюбний кодекс УРСР 1919 року, характерною рисою якого була ретельність у регламентації особистих і майнових відносин подружжя [14].

Вперше в пострадянському українському законодавстві термін “шлюбний договір” з’явився в ЗУ “Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім’ю Української РСР” від 23 червня 1992 р. [15] і, відповідно, у КпШС України в ст. 27 “Право подружжя на укладення шлюбного контракту” [16]. Згодом КМУ постановою від 16 червня 1993 р. № 457 затвердив “Порядок укладання шлюбного контракту” [17], відповідні зміни доповнення були внесені до СКУ.

З прийняттям чинного СКУ від 26 грудня 2002 р., ця постановова втратила чинність, а новий Кодекс дещо розширив норми шлюбного договору, дозволивши

укладати шлюбний договір подружжю. Статті 97-99 СКУ визначили деякі аспекти сімейного життя, що можуть бути враховані подружжям при укладанні шлюбного договору, а в ст. 93 СКУ вперше за час існування інституту шлюбного договору йдеться про права дітей. Як і будь-який цивільний договір, шлюбний контракт може бути розірвано, змінено його умови, визнано недійсним тощо - про все це також зазначено в нових нормах СКУ [18; 170].

За роки існування в пострадянському законодавстві шлюбний договір зазнав певних змін і продовжує зазнавати їх і сьогодні. Старовинний інститут, який досить широко використовувався нашими пращурами, після свого відродження здобув негативну славу в багатьох нащадків радянського устрою. Більшість українців і досі вважають шлюбний контракт породженням капіталістичного ладу, покликаним якого є встановлення пріоритету майнових відносин над загальнолюдськими. Причиною нехтування цим правовим інститутом багатьма нареченими та подружніми парами переважно стає звичайний "людський фактор". Молодь, що одружується вперше, налаштована більш романтично й має більший рівень довіри до своєї половинки, тоді як більш досвідчені люди передусім бажать захистити майнові інтереси своїх дітей від можливих посягань з боку іншого з подружжя. Сьогодні саме шлюбний договір покликаний врегулювати й захистити інтереси не тільки чоловіка та дружини, але й певною мірою дітей.

Література

1. Законодательство зарубежных стран: зарубежная информация. - Вып. 207 / Законодательство о регистрации и расторжении брака (НРБ, ВНР, ГДР, СРР, ЧССР, Испания, Франция, ФРГ, Англия, США). - Москва, 1983. - С. 192-194.
2. Малышев К. Курс общего гражданского права России. Т. 1 / К. Малышев. - СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1878. - 1366 с.
3. Дашкевич П. Предбрачные убытки по обычаям малороссов / П. Дашкевич // Юрид. вестник. - 1982. - Т. X. - Кн. 2. - С. 220-221.
4. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А. Пономарьов, Л. Артюх, Т. Косміна та ін. - К.: Либідь, 1993. - 256 с.
5. Русские: семейный и общественный быт / [И.В. Власова, М.М. Громыко, С.М. Гусева и др.]; отв. ред. М.М. Громыко, Т.А. Листова; АН СССР. Ин-т этнографии им. Миклухо-Маклая. - М.: Наука, 1989. - С. 335.
6. Пономарев А.П. Развитие семьи и брачносемейных отношений на Украине: (этносоциал. пробл.) / АН УССР. Ин-т искусствоведения, фольклора и этнографии им. Рильского. - К.: Наук.думка, 1989. - 317 с.: ил.

7. Культура і побут населення України: навч. посіб. для вузів / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. - К.: Либідь, 1991. - 230 с.: іл.

8. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. / Н. Полонська-Василенко. - К.:Либідь, 1995. - Т. 2: Від середини XVII ст. до 1923 р. - 608 с.

9. Липець Л.В. Історія розвитку інституту шлюбного контракту в Україні і у світі / Л.В. Липець // Верховенство права в процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: тези IV Всеукр. наук.-практ. конф. - Острого: Національний університет "Острозька Академія", правничий факультет, 2005. - С. 34-35.

10. Брак у народів Західної і Південної Європи / Ю.В. Иванова, А.Н. Кожановский, Н.А. Красновская и др.; отв. ред. Ю.В. Иванова и др.; АН СССР. Ин-т этнографии им. Миклухо-Маклая. - М.: Наука, 1989. - 245 с.: ил.

11. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон; под. ред. И.Е. Андриевского. - СПб., 1891. - Т. IV. - С. 743.

12. Жилинкова И.В. Брачный контракт (договор) / И.В. Жилинкова. - Харьков: Ксилон, 2001. - 128 с.

13. Коллонтай А.М. Общий котел или индивидуальные алименты? / А.М. Коллонтай // Брак и семья. - М.; Л., 1926. - С. 134.

14. Васильев С. Припинення шлюбу: історико-правовий аспект / С. Васильев // Право України. - 1998. - № 2.

15. Закон України від 23 червня 1992 р. "Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР": втратив чинність від 1 січня 2004 р. на підставі № 2947-14 // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 36. - Ст. 528.

16. Кодекс України про адміністративні правопорушення: за станом на 1 січня 2009 р. / Відомості Верховної Ради УРСР. - 1984. - № 51. - Ст. 1122.

17. "Про порядок укладання шлюбного контракту": Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.93 р. № 457 // Голос України. - 1993. - 26 червня.

18. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III / Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 21-22. - Ст. 135.

Середницька І.А.
кандидат юридичних наук
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Даниленко С.К.
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Надійшла до редакції: 12.06.2013

УДК 34(091)17-19(477.7)

ВСТАНОВЛЕННЯ ІМПЕРСЬКОЇ ВЛАДИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (наприкінці XVIII - на початку XIX ст.)

Сьогодні Україна наполегливо наближається до європейських стандартів. Послідовне та виважене реформування економічної та соціальної сфери, ефективність процесу наближення вітчизняного законодавства до законодавства держав, що входять до складу Європейського Союзу; реалізація положень

Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС та його членами сприятимуть переходу на сучасні європейські методи роботи. У зв'язку з цим цікаво буде проаналізувати деякі аспекти інтеграційних процесів в Україні, які відбувалися два століття тому.

З останньої чверті XVIII ст. у "Новоросії",